Վահան Թոթովենց

Հովնաթան որդի Երեմիայի

3

ԺՋ

Հաջորդ առավոտյան Հովնաթանը բռնեց Մարգարիտի ձեռքը, և նրանք գնացին վերի ավազանը՝ տեսնելու պապի, հոր և մոր գերեզմանները:

Մինչև գերեզմանները Հովնաթանը հարցրեց Մարգարիտին.

Ի՞նչ եղան հորեղբայրները:

Հորեղբայրները մեռան, ինչպես հայրիկը, որդիները դեռ աղյուս են թափում, տե՛ս այն հնոցի ծուխը, նրանց հնոցն է, որ վառվում է, իսկ մենք օտարականներ ենք գրեթե, երբեմն հանդիպում եմ մեկնումեկին փողոցում և բարևում:

Հորեղբայրներն ինձանով չհետաքրքրվեցի՞ն երբևիցե:

Հիշում եմ, մի անգամ մեծ հորեղբայրը հարցրեց՝ ի՞նչ լուր անպետք տղայից, չպատասխանեցի:

Հովնաթանը ցավագին ժպտաց:

Հասան վերի ավազանը: Հովնաթանը վարդեր դրեց շիրմաքարի վրա, նայեց իր քանդակած և թրծած պապի արձանին, որ փշրվելով ավելի էր այլանդակվել, ծիծաղեց հոգում և բարձրացավ ավազանի թմբի վրա: Ավազանում ջուր չկար,

հատակում, առավոտյան արևի շողերի տակ, փայլում էին ազնվագույն կավի հետ խառն զանակները: Հովնաթանը նայեց նորից այդ կավին, և նրա հոգին դողաց ստեղծագործության աննախընթաց տենչով, իսկ Մարգարիտը, կանգնած կողքին, հիշում էր այն օրը, երբ ինքը լողանում էր, և Հովնաթանը տեսավ իրեն, հիշում էր այն օրվա ջրի զովությունը և զգում էր ջրի կաթիլները, որ կաթում էին ծամերից՝ կրծքի և ուսերի վրա:

Նրանք իջան թմբից ներքև, Հովնաթանը նստեց պապի շիրմաքարի վրա և խոսեց այսպես.

Դու պատվիրեցիր մեզ, որ մենք, պա՛պ, չբաժանվենք այս կավից. ես բաժանվեցի, բայց կրծքիս վրա միշտ կրելով այս կավից մի ափ, նա խփում էր իմ կրծքին, և ես միշտ սարսռում էի նրա ջերմությունից. ահա վերադարձել եմ, պա՛պ, այս կավի կարոտով, իմ էությունը վառվում է այժմ այս կավի բույրով, այս կավի անիմանալի և անքննելի ջերմությամբ: Պա՛պ, ես կուրծք տվի աշխարհի երկաթյա հողմերին, ապրեցի կյանքի բոլոր հուզումները, իջա կյանքի հատակը, լսեցի ամենից աղեխարշ կանչը կյանքի, ապրեցի և վերապրեցի մարդկության ողբերգությունն ու կատակերգությունը: Պա՛պ, մարդկության ազնվագույն մեծամասնությունը տառապում է թշվառությունից: Աշխարհի խորագույն ողբերգությունը ոչ թե մահն է, այլ կյանքի թշվառությունը: Եվ թշվառությունը ծնեցնում է ազնվագույն ատելությունը, զրահապատում է հոգին, դարձնում է մարդուն ըմբոստ և դյուցազն: Ես լսեցի, որ թշվառությունը բարձրացել է և այս հին երկրում:

Հովնաթանն այլևս չշարունակեց, որովհետև նրա կապույտ աչքերը լցվեցին արցունքով:

Մարգարիտը բռնեց նրա ձեռքը և ցույց տվեց նրան քաղաք տանող արահետը:

Արահետը եզերված էր բարձր խոտերով, մասրենիների թփերով և վայրի դեղին վարդերով: Նրանք քայլեցին այդ արահետով լուռ ու մտախոհ:

Հանկարծ հարցրեց Մարգարիտը. Որտեղ էիր ապրում այսքան երկար տարիներ և ի՞նչ էիր անում:

Հովնաթանը, նստելով մի քարի վրա և նստեցնելով Մարգարիտին իր կողքին, ասաց.

Ես ապրում էի արևմտյան մի երկրում: Այդ երկիրը, երկարավիզ կոշիկի նման, մխրճված է կապույտ և մեծ ու հին մի ծովում: Այդ երկրում ծաղկում են լիմոնն ու նարինջը, աճում է ձիթենին, աճում է և հալվեծառը, և խաղողի ողկույզը կախվում է որթատնկից՝ ինչպես ստինքն աղջկա հասակից, քաղցրանում է հնդկաթուզը, բարձրանում և պտուղ է տալիս արմավենին՝ ինչպես արաբական աշխարհում, բամբակի կնգուղն օրորվում է հարավի տաք քամուց, կարմրում է նուռը՝ ինչպես արյունալի շրթունքը, իսկ երկրի հյուսիսային լեռներում մթնում են կաղնու և մշտադալար մայրիների անտառները: Հյուսիսային բարեխառն գոտու մեջ երկարած այդ հին երկիրն օժտված է արևադարձային հարուստ բուսականությամբ: Կանայք ունեն աչքեր՝ ինչպես երկրի լիմոնը, աչքեր՝ ինչպես ծովը, աչքեր՝ ինչպես երկրի ձիթապտուղը և ծամեր՝ ինչպես նարինջը և ծամեր՝ ինչպես ածուխը, հասակ ունեն նրանք՝ ինչպես սոսին, և մարմինները ճկուն են՝ ինչպես ծովի ալիքները: Ծովի վրա գոնդոլներն են սահում, և գոնդոլների կուրծքն ուռչում է երգով, երկիրն ամբողջ երգ է և ծափ:

Եվ արևադարձային այդ երկրում կառուցված են մարմարյա քաղաքներ:

Ես ապրում էի մարմարյա այդ քաղաքներից մեկում: Հին քաղաք է դա, ավելի հին, քան մեր ամենահին մագաղաթը: Այս քաղաքի յուրաքանչյուր մարմարե բեկորը կապված է առասպելական էպիկական դարերի հետ: Երբ քամին վազում է ծովից և բերում է նոր, թարմագույն օրերի բուրումը և խառնվում հին քարերի բույրին, կյանքը դառնում է զգլխիչ մի երազ, աստղերն իջնում են ծովը, և երկիրը, հին այդ երկիրը, թրթռում է ծովի ու երկնքի միջև՝ իբրև մի մեծ քնար և յուրաքանչյուր թուփ, յուրաքանչյուր քար և խոտի յուրաքանչյուր շյուղ շնչում է ու երգում, ինչպես մարդկային սիրտը:

Իսկ այդ սքանչելի երկրի հատակում հոսում է թշվառու թյունը: Մարդկային քաղցը, զարհուրելի և ահավոր, գալարում է բազմություններ, բազմություններ հին ու նոր սերունդի, որոնք այնքան գեղեցկորեն և այնքան հոյակապորեն կառուցեցին մարմարյա քաղաքները: Երկրի ընդերքում, խուլ տնքոցով, դոփում է մարդկային զրկանքը: Եվ այդ խուլ տնքոցը շուտով, շուտով կվերածվի ծովի

ահարկու մռնչյունի և աշխատավոր, ստեղծարար, բայց զրկված մարդիկ կբարձրանան հատակից՝ ինչպես ցիկլոնը և ինչպես հողմերից որոտացող ծառերը:

Երկիրը մարմարներով են ծաղկեցրել մարդկության այդ բազմությունները:

Այդ երկրում է ապրել աշխարհի և ժամանակների մեծագույն քանդակագործը:

Ես իմ աչքերով տեսա նրա արձանները, իմ այս ձեռքերով շոշափեցի նրա մարմարները, որոնք դարեր շնչում են և ավելի կենդանի են, քան այժմ այդ երկրում ապրող մարդիկ: Տեսա իմ այս աչքերով, արձանն այն ծերունու, որ, ինչպես հին, առասպելապատում մատյաններն են հաղորդել, խոսել է աստծո հետ այրող ավազներից բարձրացող լեռան կատարին: Աստված խոսել է, ըստ առասպելապատում մատյանների, ամպրոպի միջոցով, այն ծերունիին, որ ջրվեժի նման թափվող միրուք ունի, և որը ազատել է իր ժողովուրդը բռնակալությունից, քաղցից ու անապատի արհավիրքից:

Ես երկրպագեցի հին այդ վարպետին ու վարպետներին և սովորեցի նրանց արվեստը: Եվ որոշեցի վերադառնալ ու քանդակել մեր կավով և մեր սպիտակ քարով:

Հովնաթանը լռեց:

Մարգարիտը հարցրեց.

Հովնաթան, մե՞ծ է թշվառությունն այնտեղ:

Այո՛, թշվառությունը ծովի չափ և ծովը թշվառության չափ:

Իսկ ինչո՞ւ երկիրն այդքան գեղեցիկ է և թշվառությունը շատ:

Այդ նրանից է, քո՛ւյր, որ կան իշխողներ և իշխվողներ:

Տիրեց լռություն: Երգում էր անհուն դաշտի սողոխը, օրորվում էր վայրի վարդը իսկ խոտը՝ ծփում:

Հովնաթանը և Մարգարիտը հասան տուն, երբ արևի մեծ նարինջը թեքվում էր սարի ետևը, և մուգ կապույտը բարձրանում էր երկրից:

Ծառերի տակ առվակներ էին նվագում, իսկ ծառերի վրա թափվում էին իրիկնային զանգակի լուսավոր փշուրները:

ԺԷ

Մարգարիտի ամուսինն ասաց Հովնաթանին.

Մեր տան ներքնահարկը ոչնչի չի ծառայում, վերցրու և աշխատիր այնտեղ, քնիր պարտեզի վրա նայող փոքրիկ սենյակում, Մարգարիտի եփած ճաշը բավական է և՛ մեզ, և՛ քեզ:

Հովնաթանը շնորհակալության համար ասաց.

Դու իմ եղբայրն ես:

Այդ գիշեր Մարգարիտը փաթաթվեց ամուսնուն կրակե թևերով, իսկ ամուսինը համբուրեց նրա ողորկ, կլոր և լուսավոր թևերը:

Առավոտյան Հովնաթանը հագավ սպիտակ շապիկ, գլխին դրեց մի գդակ, ինքն անձամբ մաքրեց ներքնահարկը, կանչեց որմնադիր, բաց անել տվեց մեծ լուսամուտ:

Հաջորդ օրը շինել տվեց զանազան չափի կավակալներ, ինքն անձամբ գնաց ավազանները, լցրեց սայլն ազնվագույն կավով, բերեց և դարսեց ներքնահարկի մի անկյունը:

Եվ ներքնահարկը կոչեց աշխատանոց:

Երրորդ օրը, սայլապանի հետ միասին, գնաց լեռը, ընտրեց սպիտակ քարի բեկորներ, փոքր և խոշոր, բերեց ու դրեց աշխատանոցում:

Չորրորդ օրը նա ներքև իջեցրեց իր հետ բերած գործիքները և դարսեց ինչպես հարկն էր:

Մարգարիտն ու ամուսինը իջան ներքև և մնացին զմայլված:

Եղբայր իմ Հովնաթան, ասաց Մարգարիտի ամուսինը, այս ներքնահարկը կառուցված օրից լույս չէր տեսել, ահա պատերը ցնծում են լույսից: Եվ երբ ամեն երեկո Հովնաթանը վեր էր բարձրանում աշխատանոցից, նրա թարթիչների վրա նստած էր լինում սպիտակ քարի նուրբ փոշին:

Առաջին անգամ նա քանդակեց երկու ֆիգուրա, մեկը գեղեցկությունն էր ներկայացնում, մյուսը՝ թշվառությունը: Երկու ֆիգուրաների ոտներն էլ խրված էին քարե կոշտ զանգվածի մեջ:

Ինչո՞ւ երկուսի ոտներն Էլ խրված են քարի մեջ, հարցրեց Մարգարիտը, երբ նա տեսավ գրեթե վերջացած:

Հովնաթանը պատասխանեց.

Քարը մայր երկիրն է, քո՛ւյր, երկուսն էլ աճում են մայր երկրից գեղեցկությունը և թշվառությունը նրանք միացած են իրար մայր երկրում, երկուսն էլ ծնունդ են մայր երկրի:

Եվ Հովնաթանը քանդակում էր ամեն օր:

Նրա մուրճի հարվածները լսվում էին լուսաբացից մինչև մայրամուտ, երբեմն կարճ և երբեմն երկար ընդհատումներով, փշրվում էր սպիտակ քարը և թափվում գետնին: Նրա մուրճի հարվածները լսվում էին վերի հարկից խուլ և խորը՝ ինչպես բաբախումը սրտի:

Հովնաթանն աշխատում էր թե՛ կավի և թե՛ սպիտակ քարի վրա: Կավի աշխատանքները վերջացնելուց հետո թրծում էր:

Եվ աշխատանոցը հետզհետե սկսեց շնչել ֆիգուրաների բազմությամբ: Սկզբնական օրերի ամայությունը լցվեց կենդանի շնչով. պատերի առաջ, դարակների վրա, գետինը, ամեն կետում արձաններ էին դրված, որոնցից ամեն մեկը մի մարմնավորված գաղափար էր, կենդանի պոեզիա:

Ահա մի գանձարան, գանձարանի կողքին մի երիտասարդ՝ աղեղը ձեռքին, կապարճն ուսին, թիկնեղ, ջլապինդ, ուռած կրծքով, պաշտպանում է այդ գանձարանը, որի մեջ ամփոփված է մարդկության ստեղծագործության լավագույնը:

Ահա երկրորդը երկու որբ, քույր և եղբայր, փաթաթված իրար՝ տոկալու կյանքի մրրիկին:

Ահա երրորդը մի թռչող և մերկ աղջիկ՝ սուրը ձեռին:

Ահա չորրորդը մի մարդ՝ ցնցոտիապատ, աչքերը թաշկինակով կապած, չոքած գետնին, գլուխը կախ դեպի մայր հողը, նրա կողքին դահճի մթին կերպարանքը, երկու ձեռքով բարձրացրած նրա վզին ծանր դաշույնը՝ պատրաստ գլխատելու:

Ահա հինգերորդը մի մայր՝ թևերը պարզած, ծամերը հովին, խելահեղ վազքի մեջ, կարծես լսում է նրա աղիողորմ ողբը:

Ահա վեցերորդը արևի տակ կքած հողի աշխատավորը, որի մեջքը, սրունքները, բազուկները պատմում են ահավոր հոգնածությունը:

Ահա յոթերորդը մի քանի բանվորներ՝ իրար վրա բարձած մկաններով, քանդում են լեռը քլունգներով:

Ահա ութերորդը մի ծերունի՝ նիհար, գրեթե միայն ոսկորների մի զանգված, ճաղատ գլխով, կարճատես, ձեռքեր՝ ուռած երակներով, կքած մի գրքի վրա:

Ահա իններորդը մի աղջիկ՝ գրկած մի նորածին մանկան գլուխը, տխուր, մռայլ, որովհետև փախել է նրա հետ զվարճացող սրիկան:

Եվ այլ մանուկներ, այլ կանայք ու տղամարդիկ, բոլորն էլ թշվառ և ըմբոստ:

Հովնաթանը քանդակել էր նաև ձիեր՝ զանազան վազքերի մեջ, մի հոլի շուն՝ ստինքների պտուկները հպած գետնին, մի արջ՝ որսորդին գրկած և մի առյուծ՝ մի ընտանի անասուն հոշոտելիս:

Մի ամբողջ աշխարհ էր շնչում Հովնաթանի աշխատանոցում:

ԺԸ

Բայց մարդկային չարությունը, խավար միտքը, հետամնացությունը և ձրիակերների իշխանությունը չթողին, որ արվեստագետն ստեղծագործեր խաղաղությամբ և խնդությամբ:

Հովնաթանը կանացի ֆիգուրաների համար աշխատանոց էր բերում կանայք, մերկացնում նրանց և քանդակում: Այն կանայք, որոնք համաձայնում էին մերկանալ արվեստագետի առաջ, բնականորեն բարի վարքի տեր կանայք չէին, թեև նրանցից ամեն մեկին չէր հանդիպել մի մարդ, որ ավելի բարոյական լիներ, քան Հովնաթանը:

Բոզեր է տանում աշխատանոցը, մերկացնում ժամերով, բամբասում էին նրանք, որոնք այդ միևնույն բոզերի հետ գիշերներն էին անցկացնում:

Երբ մարդիկ, բամբասանքից այրվող մարդիկ, տեսան, որ արվեստագետը դույզն արժեք չի ընծայում իրենց բամբասանքներին, հնարեցին ուրիշ բամբասանք:

Ափսո՛ս, հազա՛ր ափսոս Երեմիայի որդի Հովնաթանին, ասում էին նրանք, գնաց, աշխարհներ թափառեց, վերադարձավ լայնեզր գլխարկով, բայց անպետք մի արարած է, ուտում է իր քրոջ ամուսնու հացը:

«Այրում էր Հովնաթանին վերջին բամբասանքը՝ ուտում է քրոջ ամուսնու հացը»:

Եվ կերած հացը հետզհետե մնում էր կոկորդում ու կուլ չէր գնում:

Սկզբներում նա երբեք մտադրություն չուներ վաճառելու իր աշխատանքներից մեկնումեկը, բայց երբ հացը մնաց կոկորդում, զիջեց և հայտարարեց վաճառք:

Մի մեծ բազմություն հավաքվեց նրա աշխատանոցը, դիտեց, զմայլվեց, բայց ոչ ոք ոչինչ չգնեց:

Առնենք ի՞նչ անենք, մտածեցին բոլորը:

Յատուկ Պոէմ

Եթե փող տամ մի բանի, գոնե փորս կշտացնի, տրամաբանեց մեծամասնությունը:

Որքան որ Հովնաթանը վաճառք էր հայտարարել և սպասում էր ծախել իր աշխատանքներից մեկնումեկը և գեթ ժամանակավորապես ազատվել քրոջ ամուսնու հացից, բայց երբ պատկերացնում էր, որ ահա վաճառվեց մեկը և տանում են… հոգին դողդոջում էր այդ հեռապատկերից:

Եվ ոչ մի աշխատանք չվաճառվեց: Հուսահատությունը, ինչպես երկաթյա շղթա, պատեց նրան:

Վերջապես, Հովնաթանը միտք հղացավ դիմել ազգին, որպեսզի ազգն ինքը վերցնի բոլորը, տա որոշ գումար, պայմանով, որ բոլորը միասին ցուցադրի դահլիճում: Ազգին պատկանող այսպիսի դահլիճներ բազում էին:

Վարժապե՛տ, ասաց թեմի առաջնորդը, որ եպիսկոպոս էր և ազգն էր ներկայացնում, թագավոր քանդա կիր, Քրիստոս քանդակիր, սուրբ առաքյալք քանդակիր, քեզ փող տամ:

Երկու օրից պատասխան կտամ, սրբազա՛ն, ասաց Հովնաթանը և հեռացավ:

Հուսահատությանը փոխարինեց զայրույթը և ցցվեց նրա աչքերում՝ ինչպես մերկ և ոճրի պատրաստ դաշույնը:

Երկու օր անց՝ առաջնորդարանի ծառաները, գլխավոր քարտուղարի առաջնորդությամբ, հանդիսավորությամբ սրբազանի առաջ դրին մի ծանր տուփ, որ նվեր էր ստացված սրբազանի համար:

Բա՛ց արեք, հրամայեց սրբազանը հազալով և միրուքը շոյելով:

Դահլիճում, աջ և ձախ, բազմել էին ազգի երևելիները:

Գլխավոր քարտուղարն ինքը բաց արավ տուփը, քանդելով խնամքով կարմիր ժապավենները:

Երբ դուրս բերվեց նվերը, բոլորն ապշահար մնացին իրենց տեղում, ոչ ոք չհամարձակվեց նայել սրբազանին, իսկ սրբազանի միրուքը վետվետում էր, որովհետև դողում էր նրա ծնոտը զայրույթից:

Նվերը մի մինիատյուր արձան էր՝ երկու ֆիգուրայով: Մի ֆիգուրան ինքը՝ սրբազանն էր, իսկ մյուսը՝ Հովնաթանը, բռունցքը երկարած սրբազանին, բթամատը սրբազանի ճիշտ քթին:

Նզո՛վք, հանկարծ գոռաց սրբազանը:

Ազգի երևելիները վեր ցատկեցին բազմոցներից և քարացան: Երկար քարացումից հետո՝ երևելիներից մեկը մի քիչ առաջ եկավ, խոնարհվեց և ասաց.

Մի՛ զայրանաք, սրբազան, լավ չէ ձերդ սրբության մարսողության համար:

Սրբազանը աջ ձեռքը, որի ցուցամատի վրա կար զմրուխտի մեծ ակով մի ոսկյա մատանի, տարավ փորին և շփեց բավականությամբ:

Հուսկ ապա հրամայեց սրբազանը.

Տարեք այս գիբիլը և փշրեցեք:

Գլխավոր քարտուղարը կանչեց ծառաներին: Նրանք վերցրին արձանը և տարան: Ազգի երևելիները հեռացան՝ խոնարհվելով սրբազանի առաջ, իսկ սրբազանը քաշվեց իր ննջարանը, որտեղ նրան սպասում էր իր տասնյակ պոռնիկներից մեկը:

Գլխավոր քարտուղարը փշրել չտվեց արձանը, այլ ուղարկեց իր տունը: Ծառաներին տվեց ցորեն, ալյուր, շաքար, մեղր ու գինի և պատվիրեց ոչինչ չհայտնել սրբազանին:

Գլխավոր քարտուղարը տանը երկար դիտեց արձանը, նրան բռնեց մի հոմերական ծիծաղ, որովհետև հիշեց սրբազանի բազմելը թավշյա լայնանիստ աթոռի վրա, նրա գոռոզ նայվածքն ի սպասումն այն նվերի, որ Քրիստոսի եկեղեցու ամենահպարտ մի ծառան ամենախոնարհաբար ուղարկել էր իրեն:

Փշրեցինք, դարձրինք փոշի և ավլեցինք ամենօրյա աղբի հետ, զեկուցեց սրբազանին գլխավոր քարտուղարը:

ԺԹ

Արվեստագետի համար օրերը դարձան դժնդակ: Քաղաքում շատ քչերը ողջույն էին տալիս նրան և ողջույնն առնում: Սրբազանը նզովք էր կարդացել նրա գլխին՝ անաստված և անբարոյական:

Մարգարիտի ամուսինն անգամ դատապարտում էր, որ ազգի առաջնորդին այդպես սուր կերպով ծաղրել էր Հովնաթանը:

Միայն Մարգարիտն էր, որ մոտենում էր եղբորը նույն անդրդվելի հավատքով և անեղծանելի սիրով: Քույրն իր ձեռքերով լվանում էր նրա սպիտակեղենները, կարկատում գուլպաները, կարում կոփակները, հարթուկում աշխատանոցի սպիտակ շապիկները:

Հովնաթա՛ն, մի հուսահատվիր, ես կկտրեմ իմ ծամերը, կվաճառեմ և քեզ կապրեցնեմ, ասում էր անձնվեր քույրը:

Բայց Հովնաթանն այլևս վեր չէր բարձրանում ճաշի, որովհետև չէր ուզում վեճի բռնվել քրոջ ամուսնու հետ: Մարգարիտը լավաշի մեջ փաթաթում էր ճաշի մնացորդը, դնում գոգնոցի տակ և իջնում աշխատանոցը, տալիս Հովնաթանին: Մարդս ուղարկեց, ստում էր քույրը, որպեսզի եղբայրն ուտի բերած մի պատառը:

Հովնաթանը չէր հավատում քրոջը, բայց նրա բացակայության ծամում էր բերած ճաշը:

Եվ սրբազանը, տեսնելով, որ իր նզովքից հետո էլ Հովնաթանը կուշտ է, ապրում է և ստեղծագործում, կանչեց իր մոտ Մարգարիտի ամուսնուն և ասաց.

Հավատո՞ւմ ես դու աստծո:

Այո:

Յատուկ Պոէմ

Հավատո՞ւմ ես դու Քրիստոսին:

Այո:

Հավատո՞ւմ ես Քրիստոսի եկեղեցուն:

Այո:

Հավատո՞ւմ ես, որ ես նույն այդ եկեղեցու ներկայացուցիչն եմ:

Այո:

Սրբազանը ոտքի կանգնեց և հրամայեց.

Քո տան մեջ բնակվում է մի շուն, անաստված և անբարոյական, պետք է զրկես նրան հացից:

Հնազանդ եմ, սրբազան, պատասխանեց ստրուկը:

Ուրեմն գնա՛, հրամայեց սրբազանը:

Մարգարիտի ամուսինը դուրս եկավ և սկսեց քայլել դանդաչյունով:

Հասավ տուն, իջավ Հովնաթանի աշխատանոցը:

Հովնաթանի մուրճի հարվածները բախեցին նրա սրտին, մոտեցավ, բռնեց մուրճը և գորովանքով նայեց այն մարդուն, որին եղբայր էր կոչել: Երկար ժամանակ էր, որ նրանք, ապրելով միևնույն տան մեջ, չէին հանդիպել իրար:

Հովնաթանը, տեսնելով նրա աչքերի մեջ եղբայրական հին զգացումը, նետեց մուրճը, բաց արավ բազուկները, և նրանք գիրկընդխառնվեցին ջերմությամբ և կարոտով:

Ապա Մարգարիտի ամուսինը պատմեց ամեն ինչ մանրամասնորեն:

Հովնաթանն ասաց.

Յատուկ Պոէմ

Եղբայր, զիջիր ինձ միայն այս ներքնահարկը:

Մարգարիտի ամուսինը գլուխը կախեց ամոթահար: Այնպես արա՛, որ ո՛չ ոք չիմանա, թե ես քեզ հաց եմ տալիս, խնդրեց փեսան:

Խոստանում եմ, բայց շուտով կհասնի մահը, և դու կազատվես երկու օրից, շարունակեց Հովնաթանը խաղաղությամբ և աչքերի արտակարգ փայլով:

Մարգարիտի ամուսինը նորից փաթաթվեց նրան և ասաց.

Ների՛ր ինձ:

Հովնաթանը ժպտաց՝ ցույց տալու համար իր ներումը և անդորրությունը:

Ի

Երեկոյան Հովնաթանը փոխադրեց իր անկողինը ներքնահարկը:

Գիշերը, մենակ նստած թաց կավի կույտի առաջ, խոսեց այսպես.

«Կա՛վ, հասել է ժամը, որ ես պիտի կերտեմ քեզանով իմ վերջին քերթվածը: Հալածում է ինձ խավարը: Խավարը նույնպես մարդկային թշվառությունն է: Երբ կոտրատում են լուսատու լապտերը, չոքում է խավարը: Կա՛վ, դո՛ւ ես ամեն բանի նախանյութը, դու ես նախածնը, դու ես, որ բոսորացնում ես վարդը, դու ես, որ բարձրացնում ես ծառերը և կախում ես ճյուղերից երփներանգ մրգերը, դու ես, որ բաշխում ես հացը, դու ես, որ կերպարանափոխվում ես, հար և հավիտյան, բյուրավոր սքանչելի ձևերով, դու ես, որ էիր, կաս և պիտի լինես, տո՛ւր ինձ քո ընդերքի անիմանալի և անհաղթելի ուժը»:

Արվեստագետը խոսում էր բարձրաձայն, և նրա ձայնը կարծես բխում էր հոգու արևային հատակից կես-գիշերի մենակության և մթության մեջ:

Եվ հանկարծ նրա աչքին, ինչպես հրաշալի տեսիլք, ինչպես մութի արգանդից հառնող լույսի զվարթ մի շող, պարզվեց ու բարձրացավ մի նոր ստեղծագործության ծրագիր:

Նա հարձակվեց կավի քառասյին կույտի վրա և սկսեց արագ, տենդագին ու հափշտակությամբ ձևավորել այդ տեսիլքը՝ մինչև բողոքեցին նրա հոգնած ոսկորները:

Երբ նա երկարեց անկողնում և քաշեց վերմակը վրան, նրան թվաց, ու ընկղմվեց մի խոնավ նկուղի մեջ: Անկողինը թաց էր, որովհետև ներքնահարկը չափազանց խոնավ էր, մանավանդ միշտ թրջած քանակությամբ կավի գոյությունից:

Առավոտյան Մարգարիտը նախաճաշ բերեց: Հովնաթանը, երբ բաց արավ աչքերը և տեսավ քրոջը, որ նայում էր իրեն գորովանքով, ժպտաց: Մարգարիտին թվաց, որ նրա կապույտ աչքերից բացվեց այգը:

Օրը բոլոր Հովնաթանն աշխատեց: Ավելի և ավելի էր ձևավորվում նրա տեսիլքը. ահա մի բլուր, բլրի մի կողքին՝ ծերունիներ, կանայք, աղջիկներ և երիտասարդներ, որոնց սրունքներին փաթաթված են ահաբեկված մանուկներ, մի քանի կանայք ծծկեր երեխաներով, բոլորն էլ ցնցոտիապատ: Մանուկները մերկ, բոլորն էլ հողմածեծ և հալածական, մազերը մրրիկից գզգզված՝ դիմում են դեպի բլրի գագաթը, իսկ բլրի գագաթը բարձրանում էր մի ամեհի մարդ՝ ջահը ձեռքին: Բոլոր ֆիգուրաներն էլ ձգտում էին դեպի այդ ջահը:

Հովնաթանն աշխատում էր արագ և տենդագին, որովհետև նրա առողջությունը դառնում էր սպառնալից, նա շտապում էր, որպեսզի կավից հետո սկսեր քանդակել այն՝ սպիտակ քարից, բնական մեծությամբ: Նա զգում էր, որ մահը համառ և ծանր քայլերով, մոտենում է: Ոչ մի երկյուղ չէր զգում, սակայն, մահից, նա միայն ցանկանում էր ապրել այնքան, որ կարողանար քանդակել իր հուշարձանը քարից:

Եվ ահա մահվան դիմաց՝ նա ձևավորում էր մարդկային տառապանքը մկանների գալարում, ճղակոտոր ոսկորների տանջանք, բացված և բլրի գագաթը ձգտող թևեր, կույր և խոր աչքեր, հողմից ծեծված ցնցոտիներ, մանուկների պակուցում և սրունքների հոգնածություն:

Մարգարիտը, տեսնելով եղբոր օրեցօր դալկացող դեմքը, մեղրամոմի նման ժժգույն ձեռքերը և աչքերի արտակարգ պայծառությունը, խորապես

մտահոգվում էր նրա առողջական վիճակով:

Պետք է Հովնաթանին վեր փոխադրել, պետք է նրան միաժամանակ ազատել աշխատանքից, շշնջաց Մարգարիտն ամուսնուն, երբ նրանք բակի հին թթենու տակ կանգնած՝ խոսում էին Հովնաթանի մասին:

Այո, պետք է փոխադրել, համաձայնեց ամուսինը: Նրանք միասին իջան աշխատանոցը և ստիպեցին Հովնաթանին փոխադրվել վերև և երկար ժամանակով հանգստանալ:

Վաղը կվերջացնեմ աշխատանքը և երեկոյան կփոխադրվեմ, խոստացավ Հովնաթանը:

Նրա ձայնը հնչում էր օտարոտի:

Կեսօրից հետո Հովնաթանը երկար աշխատեց մի քանի մանրամասնությունների վրա:

Երեկոյան շուտ պառկեց՝ բոլորովին հոգնած, գրեթե ուժասպառ:

Նա զարթնեց կապույտ լույսին, սրտի անհանգստությունից:

Օդը չէր բավում: Վեր կացավ: Ինչ-որ տարօրինակ զգացում պատեց նրան: Բովանդակ շրջապատը փոխված էր թվում: Մոտեցավ լուսամուտին: Բաց արավ: Շնչեց առավոտյան թարմ օդը: Կարծես մի քիչ կազդուրվեց: Թարմ օդը շնչելիս՝ նա մտածեց մահվան մասին, դարձավ, նայեց հուշարձանին և կարոտագին մոտեցավ նրան, վերցրեց ամենանուրբ գործիքը փորձեց աշխատել, բայց ձեռքը թուլացավ: Հովնաթանն զգաց, որ աշխարհի դուռը փակվում էր իր դեմ, մարմինը դավաճանում էր, բայց նա վերջին անգամ հավաքեց իր հոգու ամբողջ ուժը, կարողացավ տիրապետել իր ձեռքին և բլրի գագաթին, ամեհի և ջահակիր մարդու ոտների տակ գրեց ԱՋԱՏՈՒԹՅՈՒՆ:

Գրելուց հետո՝ ժպտացին նրա կապույտ աչքերը: Նստեց աթոռին, աջ արմունկը հենեց կավակալին, ձախ ձեռքը դրեց բլրի ստորոտը, ճակատը հպեց սառը կավին, ճգնեց շնչել, բայց օդ չկար:

Հովնաթանը խաղաղությամբ փակեց աչքերը:

Մարգարիտը, ամեն օրվա նման, առավոտյան իջավ աշխատանոց նախաճաշով:

Այս գիշեր նորից չի քնել, շշնջաց նա, երբ տեսավ Հովնաթանին՝ կավակալի վրա ընկած:

Մարգարիտը մոտեցավ, բռնեց եղբոր ձեռքը: Սառը: Գրկեց գլուխը, շրթունքները տարավ ճակատին: Սառը, սառը:

Բարձրացավ սրտակոտոր ճիչ:

Մի քրոջ սիրտ նկուղում ողբում էր եղբորը: Թաղումից հետո՝ Մարգարիտն իջավ աշխատանոցը, թրջեց կավը ջրով և հորդառատ արցունքներով:

Իսկ մի քանի օր հետո՝ հագավ նա սև շորերը, երեսը ծածկեց մուգ քողով, գնաց հորեղբորորդիներից մեկի մոտ, խնդրեց, որ առանձին խնամքով թրծի Հովնաթանի հուշարձանը:

Մարգարիտը դրեց հուշարձանը աշխատանոցում, մեխեց լուսամուտները, փակեց դուռը, զմռսեց և ասաց.

Թող փակ մնա, մինչև իմ ամենավերջին զավակի մահը:

Եվ փոշին իջավ, և մոռացումը պատեց Հովնաթանի ստեղծագործությունները:

ԻԱ

Եվ հանկարծ խլրտաց երկիրը:

Նախ՝ հատուկտոր աղաղակներ լսվեցին երկրի ընդերքներից, բայց հետզհետե ողջ սոցիալական հատակն սկսեց երերալ: Մահվան հոնդյունը խառնվեց ըմբոստ աղաղակներին: Վեր բարձրացան մարդիկ, որոնք կառուցել էին ողջ երկիրը, որոնց ոսկորները տնքացել էին ֆիզիկական մթին աշխատանքից:

Յատուկ Պոէմ

Եվ շարժվեցին գործարաններից, դաշտերից, նավահանգիստներից, ծովերից, շարժվեցին փողոցներից, իջան սարերից, խուժեցին գյուղերից քաղաքները, և քաղաքները հրդեհվեցին, սուլեցին հրացանները, և պայթեցին թնդանոթները, տրորվեցին ոսկյա թագերը, փշրվեցին ադամանդակուռ խաչերը, գզգզվեցին մեծատունների զգեստները, որոնք հյուսված էին աշխատավորների արյունով ու քրտինքով, շարժվեց բանակը և պաշարեց պալատները, դղյակները, կոտրատվեցին բանտերի դռները, և մութ զնդաններից դուրս եկան դժգույն, քաղցած, մահամերձ, բայց գազազած մարդիկ, քանդեցին բռնակալության որջերն ու ամրոցները:

Ողջ երկրի հետ միասին շարժվեց և այն քաղաքը, որ ծաղկած էր հին գետի ափին:

Անհուն դաշտում հրդեհներ բռնկվեցին, ծառերից ճոճվեցին մեծ ու փոքր բռնակալների մարմինները, նրանք ծնկի չոքեցին, բայց արդար և սրբազան ատելությունը չխնայեց ոչ ոքի:

Իշխանությունն անցավ գործարանների և դաշտերի հերոսներին:

Եվ նոր մարդկությունը հիշեց մեծ արվեստագետին, որ կավից և քարից կերտում էր մարդկության թշվառությունը, զրկանքը և հալածանքը:

Մարգարիտը, որ սպիտակ ծամեր ուներ և թոռներ, բաց արավ Հովնաթանի աշխատանոցի դուռը, որի բանալին, եղբոր մահից հետո, կրում էր միշտ սրտի վրա:

Մաքրեցին թանձր փոշին մեծ արվեստագետի ստեղծագործությունների վրայից:

Թանգարանում մի մեծ դահլիճ հատկացվեց Հովնաթանի գործերի համար, իսկ վերջին հուշարձանը հանձնվեց երիտասարդ արվեստագետներին՝ սպիտակ մարմարից քանդակելու համար: Փակ, մթին նկուղի լուսամուտները բացվեցին, թարմ օդը լցվեց ներս, երգեցին երիտասարդ արվեստագետների մուրճերը ոսկյա հնչյուններով: Երիտասարդ արվեստագետները քանդակեցին հուշարձանն այնպես, ինչպես մեծ արվեստագետն էր ծրագրել բնական մեծությամբ:

* * *

Այժմ այդ հուշարձանը կանգնած է քաղաքի մեծ հրապարակում, սպիտակ մարմարի տակ հանգչում են Հովնաթանի ոսկորները, և բլրի ստորոտում փորագրված է.

Հովնաթան
որդի Երեմիայի

1934թ.

Յատուկ Դրէմ